

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВІСТІ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТИР «ЗРУЙНОВАНЕ ГНІЗДО» А. КАЩЕНКА

Повість розглянуто через призму літературного процесу 20–30 років ХХ ст., коли в українській літературі вироблялися нові принципи поетики і стилістики, освоювалися нові сюжети. З'ясовано, що саме цим твором було вперше уведено в українську літературу тему фронтиру, визначено особливості її реалізації на українському ґрунті. Зазначено, що відповідно до традицій роману фронтиру, закладених творами Ф. Купера, значну частину повісті відведено романтичним картинам ідилічної придніпровської природи, фронтирному побутуванню родин героїв. Основний конфлікти і сюжетний розвиток твору так чи інакше прив'язано до протистояння російського та українського світів, що зводиться до протистояння життя і смерті. Прослідковано репрезентацію двох протилежних типів характеру українця, і встановлено, що Петро Рогоза уособлює перший тип (*vita maxima et heroica*), а садівник Глоба – другий тип (*vita minima*). Підкреслено зорієнтованість повісті на поетику пригодницького наративу.

Ключові слова: тема фронтиру; пригодницька література; характер українця; подорож; пригоди.

Адріан Кащенко – один з перших українських письменників, хто почав популяризувати історію Придніпров'я в художній прозі. Однак його твори було репресовано радянською системою, тому вони залишалися поза читачьким і науковим інтересом аж до кінця ХХ ст. На сьогодні найбільш ґрунтовним дослідженням здобутку катеринославського письменника є дисертація Г. Р. Корицької. Оскільки мета здобувачки полягала в синтетичному розгляді проблематики й поетики всієї творчої спадщини А. Кащенка, то повісті «Зруйноване гніздо» припало небагато уваги [10]. Докладно опрацювала й узагальнила наукову рецепцію творів А. Кащенко Є. Іванчукова [7]. Зосередившись на вальтерскоттівських традиціях у повісті «Зруйноване гніздо», дніпровська дослідниця підсумовує, що остання є «предтечею масової української літератури» [7, с. 323]. Ми не знайшли жодних публікацій, у яких досліджувалися б особливості художньої рецепції теми фронтиру в повісті через призму літературного процесу 20–30 років ХХ ст., коли в українській літературі вироблялися нові принципи поетики і стилістики, освоювалися нові сюжети, тому актуальність запропонованої нами статті поза сумнівом.

Маємо всі підстави стверджувати, що повістю «Зруйноване гніздо» в українській літературі започатковано художнє осмислення теми фронтиру. Саме А. Кащенко вводить в українську літературу тему тотальної колонізації українських територій у кінці ХVIII ст. Унаслідок російсько-турецьких воєн, що кардинально змінили геополітичну ситуацію в Північному Причорномор'ї та Південній Україні, Запорізька Січ, основним завданням якої був захист південних кордонів, втратила свою стратегічну цінність для Російської імперії. Тому в 1775 році російський уряд ліквідує козацьку твердиню як військове утворення

і розробляє програму масштабного заселення південноукраїнських земель, що увійшли до складу Російської імперії, російськими мігрантами, а також іноземними колоністами (болгарами, сербами, греками, німцями, молдованами) [2]. В аспекті світових геополітичних процесів освоєння південноукраїнських територій було позитивним явищем, адже завдяки збільшенню населення активно розвивалося степове скотарство, землеробство, чумацтво, великих масштабів набули рибальство і торгівля, з часом – суднобудівництво й морський транспорт, металургійна галузь. Однак ці простори не були безлюдними, бо ще раніше на запорізьких землях козаки і козацька старшина засновували хутори / зимівники і слободи, саме сюди втікали селяни з Лівобережної та Правобережної України [1]. Для багатьох із них колонізаційні процеси стали фатальними, адже спричинили не лише порушення звичного побутування, а й втрату свободи через закріпачення, змушуючи полишати все і вирушати у світі в пошуках кращої долі.

Майже одночасно з українськими подібні процеси відбувалися на американському континенті, увійшовши у світову історію під назвою фронтір¹. Американський історик Ф. Д. Тернер наголошував, що вивчення просування фронтиру, «<...> людей, які зросли за таких обставин, а також політичних, економічних і соціальних його результатів, – це вивчення посправжньому американської частини нашої історії» [18, с. 14]. Та якщо в США фронтір як історико-культурне явище стало об'єктом масштабного спочатку

¹ Фронтір – рухомий кордон між землями індіанців та територіями, колонізованими європейцями у ХVIII–ХІХ ст. До наукового обігу поняття фронтиру уведено американським істориком Ф. Тернером, який окреслив його як «точку зіткнення дикості і цивілізації» [1, с. 18].

художнього, а потім наукового осмислення, то в Україні через політичні утиски ці процеси залишалися ніяк не проартикульованими аж до початку ХХ ст. Ситуація українського фронтиру осмислюється в повісті «Зруйноване гніздо» не абстраговано-узагальнено, а через тілесний досвід персонажів у їх протистоянні російським колонізаторам, які в художній версії А. Кашенка були відвертими грабіжниками. У наративі немає відомих історичних постатей, а час маркований згадуванням важливої події, яку тяжко переживає Дмитро Балан: «[г]либокі зморшки, що вже давно склалися на чолі старого козака, за останні тижні вдвічі поглибшали, а в довгих його вусах посивіли останні волосини <...>» [9, с. 3] – «вже три тижні» [9, с. 4]) як скасовано Запорізьку Січ.

Поштовхом до написання повісті «Зруйноване гніздо», як і решти творів А. Кашенка, була, безперечно, патріотична позиція самого письменника, який у своїх нарисах зазначав: «У перші роки біля мене не було такої людини, щоб пораяла мені прочитати історію моєї батьківщини – України, та дізнатися, хто я сам; у гімназії, звичайно, навіть не натякали про це, і я, разом із Семеном, найбільше читав оповідання Майн Ріда та Фенімора Купера; в хаті батьків теж не було нічого, щоб надало мені національної свідомості» [8, с. 442]. Отож А. Кашенко цілком свідомо збирався заповнити лакуну в українській масовій літературі, створивши твір, не менш цікавий за куперівський, але замість далеких та екзотичних американських прерій читач мав дізнатися про історичне минуле Катеринославщини. Відповідно до традицій роману фронтиру, закладених творами Ф. Купера, значну частину повісті «Зруйноване гніздо» відведено романтичним картинам ідилічної придніпровської природи, екзотичному навіть для сучасників письменника фронтирному побутуванню родин Баланів, Лантухів, Луб'яних на хуторі (зимівнику). У художній інтерпретації А. Кашенка буття козацьких сімей постає як гармонія з Богом і природою. Усе це повною мірою зближує повість українського письменника з американськими романами фронтиру, зокрема творами Ф. Купера, стосовно яких Д. Наливайко зазначав: «<...> присутність елементів сентиментальності та мелодраматизму; дуже часті розгорнуті поетичні картини природи, часто сповнені стихійної сили і бурхливої динаміки або ідилічного прозорого спокою; схильність до надто докладних і чуттєво забарвлених описів архітектури, побуту, одягу, звичаїв і, певна річ, портретів діючих осіб романної історії» [13, с. 362].

Як справедливо зауважує В. Поліщук, «класичними мотивами пригодницької літератури є любовна інтрига, любовний «трикутник» і колізії, пов'язані з ним» [14, с. 6]. У повісті «Зруйноване гніздо» цей мотив експлуатується повною мірою: Галя Баланівна і Дмитро Рогоза кохають одне одного, одружуються і щасливо живуть на хуторі, у них народжується син. Однак приходять москалі-переселенці, забирають майно і землю, батька Галі забивають на смерть, а сім'ю закріпають. Прикажчик хоче силоміць взяти Галю собі за дружину. Боротьба за кохану дружину і маленького сина стає цементуючим мотивом нарративу А. Кашенка. Аби постійно тримати читача в напрузі, письменник щедро використав у повісті й інші елементи пригодницького нарративу: розмірена

оповідь стрімко змінюється на напружено-драматичну, мотиви недобрих передчуттів і пророчих снів, протистояння хороших і поганих героїв, бійки між ними, таврування героя, що ускладнює його перебування серед людей, втечі, таємні схрони, перевдягання, рятування коханої в останній момент, небезпечно для життя подолання дванадцяти дніпрових порогів перед остаточним звільненням тощо.

Основні конфлікти і сюжетний розвиток повісті «Зруйноване гніздо» так чи інакше прив'язані до протистояння російського та українського світів. Як зазначає Н. Тмарченко, «принципове двосвіття», коли простір чітко розділяється для героя на «свій» і «чужий» світи є характерним для авантюрно-пригодницької літератури: «Свій» світ – область дій звичайних (з точки зору героя) життєвих законів і норм, як би вони не тлумачилися. «Чужий» світ, при всіх варіантах його зображення й осмислення, зумовлює можливість несподіваних, непередбачуваних подій і вчинків» (переклад наш – Л.К.) [15, с. 8]. Протистояння двох світів у наративі А. Кашенка зводиться до протистояння життя і смерті. Для старого Балана, його сина і дочки, Демка Рогози з братами свій світ – це не лише власний хутір, а вся степова Україна – Запорізька Січ, монастирі, Базавлук, тому, переміщуючись степовою територією, вони до певної міри не відчують дискомфорту, адже скрізь є козаки. У повісті А. Кашенка трагедія протистояння поглиблюється тим, що представники чужого світу витісняють / знищують героїв на власній території, що зближує їх з героями пенталогії Ф. Купера – індіанцями Північної Америки, адже, нещадно винищуючи корінне населення, уряд США за безцінь роздавав вивільнені землі європейським емігрантам та їхнім нащадкам.

Чужий світ у повісті А. Кашенка представлений москалями, які постають як дике плем'я, некультурний народ: вони брудні, затуркані й покірні, як худоба, але всі з грабіжницькою жилкою. Так, Балани, співчуваючи прибульцям, пускають їх до оселі, та останні поводяться в хаті так, що господарі були змушені переселитися до господарських приміщень. Чужий / російський світ постає у повісті і як фольклорний світ мертвих, адже чужинці несуть смерть і розруху, що виявляється насамперед через нелюдськість їхньої поведінки: «кріпаки, що вже стеряли в собі іскру Божого духу, почали вибивати дух живого Бога з своїх братів» [9, с. 43]. Мертвотність світу, принесеного москалями, ще на початку повісті відчуває старий Дмитро Балан, оглядаючи руїни Запорізької Січі: «Тут смерть і неволя зазирає мені в очі. Ми ночуватимемо у вільній плавні під вільним небом!» [9, с. 33].

Поступово зі світу-раю чужинці перетворюють Україну на світ-пекло з його незмінними атрибутами: плач, кров, смерть. Загальний стан світу доповнений мікробразом пекла в душі головних героїв [9, с. 50], уражених жажливими переминами у власному розміреному житті. Разючі зміни в житті краю експліковано через повторну подорож Демка шляхами, якими він їхав вінчатися з Галею. Пекельний світ оприявнений і на асоціативному рівні: Галя з Демком звертають увагу на те, що прийшли занесли в хату «важкий дух» [9, с. 38], подорожні брудні, їхні діти «закаляні» [9,

с. 37], непокірних козаків утримують «на стайні серед бруду й калу» [9, с. 43] (бруд був найпершою ознакою чорта, що виявилось в його назвах «нечистий», «немитник» [17, с. 533]; важкий дух у значенні «несвіжий, неприємний» також був невід'ємною ознакою потойбіччя). Як зазначив В. Фащенко, деталь – «це немов детонатор, який готує вибух ланцюгової реакції асоціацій. Але детонатор спрацьовує тоді, коли є вибухівка, коли його включають у сильний заряд глибоко пізнаних фактів» [16, с. 222]. Приналежність москвитів до інfernального світу в повісті А. Кашенка виражено через символічну деталь: будуючи собі житло, переселенці беруть для підмурівків хрести і надгробки. Прикметно, що майже всі конфлікти, покарання героїв відбуваються на «ганку будинку, змурованого з надгробків січового кладовища» [9, с. 48], що дає підстави тлумачити страждання героїв як Божу кару за те, що дозволили зруйнувати Січ і розібрати військові курені на «гамазею», базар, хати [9, с. 33], були надмірно добрими, добровільно поступаючись власною хатою, утратили державницьке мислення («Рибачимо собі. А рибу в Микитино возимо продавати. Хоч би й довіку так жити, то байдуже» [9, с. 52]).

А. Кашенка виносить у назву повісті знаковий для українського простору образ: у свідомості українців гніздо завжди було символом притулку, надійного укриття, символом дому і подружжя, сімейного затишку, домашнього вогнища (звідси і фразеологізм «звити собі гніздо»). В українській літературі хутір уособлює універсальну картину національного світу, де впродовж тривалого часу зберігалися найважливіші ознаки українського етносу, його традиції, звичаї, мораль. Тому не випадково твори багатьох письменників, наприклад, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, О. Назарука, І. Федіва і Вал. Златопольця, А. Кашенка розпочинаються з ідилічної картини українського світу, незмінними атрибутами якого є хутір, буйні садки, усміхнені люди в білих сорочках.

У повісті А. Кашенка хутір постає як своє місце на землі, дім-гніздо, який убезпечує героїв від негативного впливу соціального середовища, що вже так чи інакше зазнає російського впливу (тому й відчувається юна Галя Баланівна некомфортно в Лоцманській Кам'янці, де люди ходять у незвичному для неї одязі). Повноту хутірського буття як окремого весвіту певною мірою акцентовано нумерологічною символікою: «На горбочку біля Базавлука, там, де річка, падаючи в Дніпро, розливалася просторим, як море, лиманом Великі води, за часів Запорозької Січі стояли три хати» (підкреслення наше – Л.К.) [9, с. 3]. В українській міфології число три символізувало «весь світ» [4, с. 583], тому не випадково втрату хутора герої переживають не тільки як майнові збитки, але і як втрату власного ества та найголовніше – свого світу. Поступово образ хутора, перебираючи на себе потужне філософське навантаження, переростає на символ усієї України шляхом накладання географічного простору (реальний хутір біля Дніпра) на дещо умовний, значною мірою символічний простір (події відбуваються неподалік найбільшої національної святині – Запорозької Січі). Фізично зруйнована Запорізька Січ набуває символу всієї України,

загарбаної Російською імперією. Мотив передчуття лихого майбутнього («серце старого запорожця передчувало недобре» [9, с. 35]) розгортається вже на початку повісті, увиразнючись мікробразами червоного сонця [9, с. 30], червоних плавнів [9, с. 30] і доповнюючись пізніше ознаками очевидного руйнування та занепаду («стежка почала заростати споришем», січові стіни «почали вже обсіпатися і поростати травою» [9, с. 31]).

Та якщо у творах про американський фронтір винищення корінного населення подається як неможливість протистояти більш потужній європейській цивілізації, то в повісті А. Кашенка, втрата української державності розгортається як наслідок пасивності народу, втрати згуртованості, здатності до героїчного протистояння. І причинами такої історичної ситуації, на думку А. Кашенка, були зрушення в українській ментальності, нівелювання козацтва, яке з військового стану поступово перетворюється на аграрний, і, приборкуючи собі «крила» одруженням [9, с. 45], усувається від державного життя, задовольняючись тихим, забезпеченим існуванням на хуторі. До такого розуміння історичної ситуації підводить епізод розмови Демка зі своїм старшим братом Петром: останній поприкає молодшого його одруженням і не збирається допомагати у визволенні невістки з небожем. Дужий козак вирушає у путь лише для того, щоб покарати москаля, який, відрізавши Демкові оселедця, принизив в особі меншого брата все козацтво. Петро не заспокоюється до тих пір, поки не відтинає пасмо волосся разом із шкірою з голови підручного управителя. Таким чином А. Кашенка трансформує поширений у літературі фронтиру мотив скальпування ворога як символу перемоги над ним (з іншого боку, звичай знімати шкіру з голови ворога був поширений і серед скіфів, та не маємо підстав стверджувати, що український письменник знав про це). У повісті «Зруйноване гніздо» старший брат стає для зневіреного Демка таким собі *Deus ex machina*, завдяки якому сім'я возз'єднується. З іншого боку Петро Рогоза викликає асоціації з Натті Бампо зі славнозвісної пенталогії про Шкіряну Панчоху: герой-самітник Ф. Купера завжди допомагав комусь, виручав із біди, а коли його місія завершувалася, повертався в лісі.

Петро Рогоза сприймається і як український інваріант Робіна Гуда: як і останній, кашенківський герой карає тих, хто познуцався з вільних жителів хуторів, розділяє одібрані в управителя і прикажчика гроші між нещасними втікачами, нічого не залишаючи собі («А мені нащо ота полова?» [9, с. 104]). В описах учинків старшого Рогози акцентовано на його безсерібництві, неймовірній силі, козацьких хитрощах, умінні долати небезпечні дніпрові пороги, що загалом було властиво саме козакам-характерникам. Ще в середині XIX ст. Є. Гребінка описував характерників так: «Характерник був чоловік дуже розумний і знав усяку всячину; його й куля не брала, і шабля не рубала; у нього на все був засіб і спосіб, на все добре слово і користь. Характерники знали всі броди, всі плави по Дніпру і по інших річках; характерник із води виводив сухого та із вогню мокрого; у них була лицарська совість і добросердя...» (роман «Чайковський» [5, с.115]). Таким характеристикам певною мірою відповідає й Петро Рогоза. На характерництво як уміння перетво-

рюватися на хорта чи вовка вказують, на нашу думку, деталі зовнішності кашенківського звиятника: руки укриті чорним волоссям, «[в]се його могутне й волохате від волосся тіло було в усій красі» [9, с. 68].

І. Лисяк-Рудницький, спираючись на тезу Ф. Тернера про пограниччя, стверджує, що на формування ментальності українців вплинуло геополітичне розташування України: між Заходом і Сходом [12, с. 4]. На думку О. Кульчицького, це зумовило формування двох протилежних типів характеру: *vita maxima et heroica* та *vita minima* [11, с. 53].

Перший тип передбачає героїку боротьби, прагнення перемог, неприйняття рутинного буття, обмеженого сімейним побутування. І саме такими були запорожці. Та в повісті «Зруйноване гніздо» Запорізька Січ відтворена лише в образі пустки: порожній Ківш, заросла споришем стежка, численні будівлі, башту біля січової брами, хрести із запорозького кладовища використано для будівництва князівського палацу. Нездоланність і велич козацької твердині залишилися хіба що у спогадах старшого покоління (Дмитра Балана, ченця Пилипа, садівника Глоби, старого Гарабурди, діда Лантуха), тоді як молоде щиро вірить у можливість побудувати нову Січ (тобто створити нову Україну) за Дунаєм, на турецькій землі, бо «після скасування Запорожжя вже ніде не можливо було вільно прожити» [9, с. 328].

Другий тип – *vita minima* – це «відступ у себе», намагання не висовуватися попереду інших, перебути, перечекати, зберегти себе у найскладніших соціально-історичних катаклізмах (очевидно, такими світоглядними настановами і пояснюється знаковий для українського морально-етичного простору фразеологізм «моя хата скраєм»). У цьому аспекті значимим є образ садівника Глоби – попри всі нещастя, які впали на «сидюків», старий залишається вдома, при прощанні з козаками в його очах «був тихий спокій і покірливість» (підкреслення наше – Л.К.) [9, с. 88], бо не може полишити своєї праці: «Не для себе працював я, для людей. Божої рослини князь не з'їсть, а як помре, то з собою не візьме... Хоч так, хоч, сяк, а май садочки людям на користь підуть» [9, с. 88]. Тобто у художньому осмисленні А. Кашенка колонізація південноукраїнських земель і закріпачення українців постає як наслідок ментальних зрушень, домінування серед нащадків запорожців пасивного психотипу. На підтвердження цієї версії свідчать умови, у яких народилися і зростали головні герої повісті: утративши ліву руку, Дмитро Балан осів біля Базавлука, «<...> прожив з своєю дружиною, не маючи дітей, більше як тридцять років. Після смерті ж жінки одружився з дочкою свого сусіда Лантуха і з нею прижив Івана та Галю» (підкреслення наше – Л.К.) [9, с. 4]. Можемо припустити, що за тридцять років господарювання на хуторі, а також через неучасть у соціальних процесах, у Дмитра на генетичному рівні

атрофувалася здатність боронити свої інтереси, тому нащадки колишнього воїна не спромоглися захистити свою землю і свободу.

Подорож як структуротвірний елемент пригодницького жанру в повісті «Зруйноване гніздо» пов'язана з пошуками нового для себе місця у світі («кудиш підемо звідсіля» [9, с. 44]), вільного буття за межами України, що зближує героїв А. Кашенка з героями класичної української літератури «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького, «Дорогою ціною» М. Коцюбинського, а також із героями романів Ф. Купера, які, полишаючи рідні місця і рухаючись на захід, все ж сподівалися знайти місце для свого світу. Відповідно до жанрових канонів пригодницького нарративу, герої А. Кашенка щасливо рятуються від смерті, однак усвідомлюють, що в нових, імперських реаліях вони приречені на довічне бродяжництво [9, с. 60] (тобто поставлене москалями-посіпаками тавро у вигляді літери «Б[родяга]» із знаку на тілі Демка Рогози перетворюється на символ подальшого буття його сім'ї).

В. Беляєв, аналізуючи повість «Зруйноване гніздо», звертає особливу увагу на історичні неточності в ній. Дослідник зазначає, що задля досягнення максимального емоційного ефекту викриття колонізаційних процесів прозаїк вдається до «силуваного пришвидшення подій, порушення історичної правди, концентруючи, без належних підстав «зводючи» до кількох днів і тижнів 1776 року події, що будуть характеризувати наступне десятиріччя. Так, масова роздача запорозьких земель пов'язана з приєднанням Криму (1783), тоді ж генерал-прокурор Сенату князь Вяземський одержав, зокрема, землі Старої і Нової Січі. Селянство Лівобережжя і Слобожанщини було остаточно закріпачене указом від 3 травня 1783 р., але на Півдні кріпосне право не знайшло ще юридичного оформлення. Лише за Павла I на ці землі була поширена чинність указу про закріпачення селянства (указ від 5 квітня 1797 р.), тоді ж встановлено триденну панщину» [3]. Усе ж переконані, що хронологічні зміщення історичних подій у повісті А. Кашенка є менш значущими, ніж художня цінність і читацьке визнання згаданого твору, що лише протягом 1915–1919 років перевидавався тричі.

Отже, повість А. Кашенка «Зруйноване гніздо» є спробою реставрувати травматичні події української історії, з яких, на думку письменника, і розпочалося державницьке згасання України. Хутір-гніздо як архетипний український простір є в повісті тривимірним: це і реальне поселення (матеріальне), і духовний космос нації (духовне), і як український світ загалом, тобто сама Україна (символ), тому його руйнування прирівнюється до руйнування всього національного світу. Проблеми, яких торкається письменник, залишаються відкритим, та справжня література, як правомірно стверджує В. Габор, і не повинна вирішувати питання, а лише їх ставити [6, с. 167].

Список використаних джерел

1. Багалій Д. І. Заселення Південної України і перші початки її культурного розвитку. Харків : Союз, 1920. 122 с.
2. Бачинська О. А. Колонізація Південної України. *Енциклопедія історії України* / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України, Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. Т. 4: Ка-Ком 528 с.
3. Беляєв В. «Україна стоїть повсякчас перед очима»: оцінка повісті «Зруйноване гніздо». URL : <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/K/KaschenkoA/Studies/HistProse/11.html>.
4. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.

5. Гребінка С. П. Чайковський. *Вибрані твори*. Київ : Дніпро, 1980. С. 289–362.
6. Габор В. Від Джойса до Чубая. Львів : Піраміда, 2010. 168 с.
7. Іванчукова Є. Повість А. Кашенка «Зруйноване гніздо»: новаторський дискурс пригодницької домінанти». *Філологічні семінари. Парадигма сучасного літературознавства: світовий контекст* / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2013. Вип. 16. С. 320–330.
8. Кашенко А. Гетьманське урочище: подорож друга. *Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове*. Дніпропетровськ : Січ, 1991. С. 441–454.
9. Кашенко А. Зруйноване гніздо: повість з часів скасування Запорозької Січі. Катеринослав : друкарня І. Б. Вісмана (Українське Видавництво в Січесьлаві), 1919. 104 с.
10. Корицька Г. Р. Творчість А. Кашенка: проблематика і поетика : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 – українська література. Дніпропетровськ, 2006. 25 с.
11. Кульчицький О. Світовідчужання українця. *Українська душа*. Київ : Фенікс, 1992. С. 48–65.
12. Лисяк-Рудницький І. Україна між Сходом і Заходом. Історичні есе: у 2 т. / пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака, А. Дециці, Г. Киван, Е. Панкєєвої. Київ : Основи, 1994. Т. 1. С. 4–9.
13. Наливайко Д., Шахова К. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: підручник. Тернопіль : Богдан, 2001. 416 с.
14. Поліщук В. «Цього жанру нам бракувало...». Історико-пригодницькі твори Михайла Старицького. *Українська мова і література*. 2003. № 35. С. 5–8.
15. Поэтика : словарь актуальных терминов и понятий / главн. научн. ред. Н. Д. Тмарченко. Москва : Издательство Кулагиной ; Intrada, 2008. 358 с.
16. Фащенко В. В. У глибинах людського буття: літературознавчі студії. Одеса : Маяк, 2005. 640 с.
17. Шапарова Н. Краткая энциклопедия славянской мифологии. Москва: Астрель, 2000. 624 с.
18. *America's Frontier Story. A Documentary History of Westward Expansion*. New York, Huntington, 1980. 657 p.

Л. Н. Кулакевич,

ГВУЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»,
г. Днепр, Україна

ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОВЕСТИ ОБ УКРАИНСКОМ ФРОНТИРЕ «РАЗРУШЕННОЕ ГНЕЗДО» А. КАЩЕНКО

В статье исследованы особенности реализации темы фронта на украинской почве. Научная новизна исследования заключается в том, что впервые в украинском литературоведении повесть Андриана Кашенко «Разрушенное гнездо» рассмотрена через призму литературного процесса 20–30 годов ХХ в., когда в украинской литературе выработывались новые принципы поэтики и стилистики, осваивались новые сюжеты. Установлено, что именно этим произведением было впервые введено в украинскую литературу тему фронта. Определено, что в соответствии с традициями романа фронта, заложенными произведениями Ф. Купера, значительная часть повести «Разрушенное гнездо» отведена романтическим картинам идиллической приднепровской природы, экзотическому даже для современников писателя фронтному бытованию героев на хуторе (зимовнике). Подчеркивается ориентированность повести на приключенческий канон.

Ключевые слова: тема фронта; приключенческая литература; характер украинца; путешествия; приключения.

L. Kulakevych,

Ukrainian State University of Chemical Technology,
Dnipro, Ukraine

ARTISTIC PECULIARITIES OF THE TALE ABOUT UKRAINIAN FRONTIER THE DESTROYED NEST BY A. KASHCHENKO

The object of the study is Andrian Kashchenko's novel *The Destroyed Nest*. The subject of the study is the peculiarities of the realization of the theme of the frontier on the basis of Ukrainian material. The elements of theoretical, critical, historical and literary methods alongside the elements of biographical and comparative methods of literary analysis are applied in the research. The scientific novelty of the study is the following: for the first time in Ukrainian literary criticism, a literary work is studied through the prism of the literary process of 1920-1930s when some new principles of poetics and stylistics were developed and new subjects were introduced into Ukrainian literature. The author of the study comes to the conclusion that the theme of the frontier was introduced into Ukrainian literature for the first time in this particular work. The main reason for A. Kashchenko's to create *The Destroyed Nest*, as in the case with the rest of his works, was his patriotic life position. Andrian Kashchenko was obviously influenced by the novels of Mayne Reid and Fenimore Cooper which he admired in childhood and was consciously trying to fill the gap in Ukrainian mass literature by creating a work where instead of distant and exotic American prairies the reader had to learn about the historical past of Katerynoslav region. According to the traditions of the frontier novel established by F. Cooper's works, the significant part of *The Destroyed Nest* is devoted to the romantic descriptions of idyllic Prydniprovsk nature and of the exotic (even for the writers' contemporaries) frontier existence of the families of the Balans, the Lantukhs, and the Lubians on the farm (zymivnyk). In order to keep the reader in constant suspense, the writer actively uses narrative elements characteristic of the adventure narrative: measured narrative is rapidly changed into intense-dramatic, the motives of ominous forebodings and prophetic dreams, the confrontation between good and bad heroes, the fight between them, the narration of the hero which complicates his hiding among people, escapes, secret shelters, dressing up, saving beloved one at the last moment, a life-threatening situation (the characters need to pass twelve Dnieper rapids before the final escape). A. Kashchenko's *The Destroyed Nest* is an attempt to restore the traumatic events of Ukrainian history which, according to the writer, marked the beginning of the decline of Ukraine as a state.

Key words: the theme of the frontier; adventure literature; Ukrainian character; traveling; adventures.